30.3.2022

Asiantuntijalausunto Eduskunnan lakivaliokunnalle

Kiitän pyynnöstä esittää lausunto kansalaisaloitteesta KAA 5/2021 otsikolla Kouluväkivalta kirjattava rikoslakiin, sekä LA 12/2019 lakialoitteesta rikoslain 21 luvun muuttamiseksi.

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan ”kaikkia kiusaamisen äärimmäisiä muotoja, niin henkistä kuin fyysistä väkivaltaa” sisällytettäväksi rikoslaissa omaksi rikosnimikkeekseen sekä edelleen kaikkia lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä sitoutettavaksi yksiselitteiseen velvollisuuteen puuttua tilanteisiin ja viedä asiaa eteenpäin.

Aloite on haasteellisesta toteutuksesta huolimatta mielestäni tärkeä ja linjassa esimerkiksi Lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan kanssa, jonka mukaan: *”Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa.”*

Fyysiseen ja sanalliseen kiusaamiseen/väkivaltaan on viime vuosina kiinnitetty yhä enenevässä määrin huomiota ja niiden vähentämiseen on löydetty ainakin jossakin määrin toimivia menetelmiä. Tämä näkyy esimerkiksi Kouluterveyskyselyn (THL 2017-2021) tuloksissa, joissa nuorten toistuvan kiusatuksi tulemisen kokemukset ovat vähentyneet.

Sen sijaan muunlaisen kuin näkyvän tai sanallisen opettajien tai muiden koulun ammattilaisten silmien edessä tapahtuvan tai heidän tietoonsa saatetun väkivallan osalta tilanne on hankalampi. Esimerkiksi ostrakismia eli sosiaalista ulossulkemista kokee suomalaisista nuorista varovaisten arvioiden mukaan noin joka kymmenes (Junttila, 2021). Ostrakismi on ”hiljaista väkivaltaa”, joka jää usein muilta kuin kohteelta huomaamatta. Tämän johdosta se saattaa jatkua näkyvää häirintää tai väkivaltaa pidempään, jolloin sen vaikutukset kohteen psyykkiselle ja fyysiselle terveydelle ja hyvinvoinnille sekä turvallisuudelle kumuloituvat. Ostrakismin aivoissa aiheuttama kipu on fyysiseen kipuun verrattavissa olevaa ja sen vaikutukset ulottuvat internalisoivasta ekstrenalisoivaan oireiluun sekä kokonaisvaltaisiin merkityksettömyyden kokemuksiin. Kansainvälisten tutkimusten mukaan ostrakismi lisää pitkään jatkuessaan muun muassa ahdistuneisuuden ja masentuneisuuden kokemuksia, mutta myös itsetuhoista ja aggressiivista oireilua sekä kohottaa radikalisoitumisen ja väkivaltaisen ekstremismin riskiä (esim. Williams 2007). Ostrakismin vaikutukset sekä yksilöiden että yhteiskunnan turvallisuudelle ja sosiaalisesti kestävälle kehitykselle ovat merkittäviä.

Ostrakismin eli ns. näkymättömän väkivallan vaikutukset ovat yhtä tuhoisia kuin näkyvän, mutta sen havainnoiminen, todentaminen ja siihen puuttuminen ovat fyysistä tai verbaalista väkivaltaa huomattavasti vaikeammin toteutettavissa olevia. Tämä tekee aloitteessa mainitun kaikenlaisen henkisen ja fyysisen väkivallan yhtäläisestä rankaisemisesta äärimmäisen haastavaa ja vaatii keinoja ja käytänteitä ilmiön tunnistamiseksi ja näkyväksi saattamiseksi.

Edellä mainittu Lapsen oikeuksien sopimuksen 19. artikla nostaa esille muun väkivallan ohella myös laiminlyönnin, välinpitämättömyyden ja huonon kohtelun, joita ostrakismi sosiaalisena väkivaltana mitä suurimmassa määrin edustaa. Artikla alleviivaa tehokkaiden menetelmien ja puuttumisen tärkeyttä: *”Tällaisten suojelutoimien tulisi tarvittaessa sisältää tehokkaita menetelmiä sosiaalisten ohjelmien perustamiseksi, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuettaisiin, samoin kuin menetelmiä edellä kuvattujen lasten pahoinpitelytapausten ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi.”*

Samaan asiaan on kiinnittänyt huomiota muun muassa Eduskunnan sivistysvaliokunta lausunnossaan Sisäisen turvallisuuden selosteosta (www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/SiVL_18+2021.aspx): *”Valiokunta korostaa yksinäisyyden ehkäisemisen toimien tärkeyttä osana lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamista sekä sisäisen turvallisuuden vahvistamisessa kykyä vastata ulkopuolisuutta, yksinäisyyttä ja ostrakistista väkivaltaa kokevien lasten, nuorten ja aikuisten tarpeeseen tulla nähdyksi, kuulluksi ja kohdatuksi.”*

Kansalaisaloitteessa moniammatillisen yhteistyön osalta mainitaan yhteistyö koulun, poliisin ja sosiaaliviranomaisten kanssa. Väkivaltaa kohdannut, ja erityisesti sen kohteeksi pitkään joutunut lapsi tai nuori – kuten myös väkivaltaan turvautunut lapsi tai nuori - tarvitsee nähdäkseni myös terveydenhuollon, erityisesti lasten- tai nuorisopsykiatrian tukea. Myös huoltajien osallistaminen on ensisijaisen tärkeää.

Nähdäkseni kaikenlainen fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen väkivalta tai satuttaminen ovat asioita, joiden tunnistamista, seulontaa, puheeksi ottoa ja joiden ehkäisyä, puuttumista ja joista vastuuseen saattamisen menetelmiä ja käytäntöjä olisi kaikin mahdollisin, mukaan lukien Lapsen oikeuksien sopimuksessa esille nostetuin keinoin, kehitettävä.

Edellä esitettyyn vedoten ehdotan, että *sosiaalinen väkivalta eli tahallinen ja toistuva toisen henkilön ulossulkeminen, eristäminen ja hänen osallisuutensa mitätöinti* lisättäisiin käsillä olevan rikoslain ”henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten” listalle. Ilmiö ei ole helposti tunnistettavissa, mutta vakavien ja mahdollisesti etenevään väkivaltaan johtavien vaikutustensa vuoksi olennaisen tärkeä. Sosiaalisen väkivallan sivuuttaminen antaa puuttumattomuudellaan tälle yhteiskunnallisen turvallisuuden ja yksilöiden terveyden ja tulevaisuuden kannalta sangen vahingoittavalle toiminnalle hiljaisen oikeutuksen.

Helsingissä 30.3.2022

Niina Junttila
Kasvatuspsykologian professori, Turun yliopisto niina.junttila@utu.fi
Kasvatustieteen professori, Jyväskylän yliopisto
Opetusneuvos, Opetushallitus